

DOI 10.57589/srl.v70i3.3996

UDK 398.9(=163.6):81'373.7

Matej Meterc

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

matej.meterc@zrc-sazu.si

RAZLIKOVANJE MED DOPOLNITVIJO IN RAZŠIRITVIJO PRI PODALJŠAVI PREGOVORA V FRAZEOLŠKI TEORII IN PAREMIOGRAFIJI¹

Namen članka je predstaviti pomensko razlikovanje med razširitvijo in dopolnitvijo pri podaljšavi pregovora, ki ga je predlagal Permjakov. Temu razlikovanju je po naši oceni posvečeno premalo pozornosti in bi moralo predstavljati eno izmed ključnih meril pri urejanju paremiološkega gradiva in v korpusnih paremioloških raziskavah. V prispevku prikazujemo, kako se s korpusno analizo in nekaterimi dodatnimi (npr. anketnimi) viri lotevamo tega razlikovanja pri paremiološkem gradivu iz sodobnih in historičnih virov. Navedli bomo primere dopolnitev in razširitev, določili njihovo zastopanost v zbirkah ter korpusnih virih in njihovo razvrščanje potrdili z zgledi rabe.

Ključne besede: frazeologija, paremiologija, leksikografija, paremiografija, jezikovni korpus

The purpose of the article is to present the semantic distinction between extension and addition in the case of the prolongation of a proverb as proposed by Permjakov. My view is that too little attention is paid to this distinction, when it should be one of the key criteria in the editing of paremiological material and in paremiological corpus research. I present how this distinction can be applied when arranging paremiological material from contemporary and historical sources with the help of corpus analysis and some additional sources (results of a paremiological survey for example). I give examples of addition and extension, determine their representation in collections and corpus resources and confirm their classification with examples of use.

Keywords: phraseology, paremiology, lexicography, paremiography, language corpus

1 Položaj terminov razširitev in dopolnitev v frazeološki in paremiološki teoriji

Razlikovanje med razširitvijo (rus. *развертывание*) – tipom podaljšave, pri katerem se smisel izraza ohranja – in dopolnitvijo (rus. *дополнение*), pri kateri nujno pride do spremembe smisla izraza, je z nekaj primeri predstavil ruski paremiolog Permjakov:

Во избежание недоразумений отметим, что «развертывание» текста следует отличать от внешне сходного с ним «дополнения». «Дополнение» обязательно меняет смысл текста (ср., например: Тише едешь – дальше будешь ... от того места, куда едешь или Пьяному море по колено ... а лужа по шеню, тогда как при «развертывании» исходный смысл полностью сохраняется. (1970: 125)

¹ Raziskava je nastala v okviru projekta Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo (ARRS: J6-2579) in raziskovalnega programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (ARRS: P6-0038).

V frazeološki in paremiološki literaturi nismo zasledili prikaza, kako razlikovanje med tipoma podaljšave, ki ga je predstavil Permjakov, uveljaviti pri urejanju paremiološke zbirke ali slovarja, prepričani pa smo, da je upoštevanje te razlike zelo koristno. Predstavili bomo, kako si z njim pomagamo v delu pri *Slovarju slovenskega knjižnega jezika, tretja izdaja* (v nadaljevanju eSSKJ), rastočem *Slovarju pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov* (v nadaljevanju SPP),² ki nastaja od leta 2020, ter pri analizah paremiološke zbirke Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU (v nadaljevanju: zbirka ISN). V okviru projekta *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo* poteka raziskovanje in urejanje gradiva v zbirki ISN s primerjavo s sodobno rabo pregovorov, ki so v zbirki prevladujoči paremiološki žanr.

1.1 Razširitev in dopolnitev na osi eksplicitnost – implicitnost v Mokijenkovi teoriji

Pojma razširitve in dopolnitve lahko navežemo na Mokijenkovo (1980: 96–100) antinomijo eksplicitnosti in implicitnosti pri frazemih in paremijah. Razlaga (1980: 96–97), da je razmerje med eksplicitnostjo in implicitnostjo povezano z razmerjem med ustaljenostjo in neustaljenostjo, saj se ustaljenost frazeološke enote kaže v težnji po ohranjanju strukturno-semantičnega modela izhodiščnega izraza, ki ji nasprotuje težnja po manjšanju (implicitnost) ali večanju števila frazeoloških sestavin (eksplicitnost). Obravnava (1980: 97) tudi paremije (pregovore) in daljše žanre (pesmi) in se navezuje na Potebnjo (1894: 111), ki je prikazal »zgoščevanje« paremij iz pravljic. Poudarja, da razširitev ne nastaja zgolj zaradi komičnega učinka, ki ga je poudarjal Potebnja, temveč tudi za podkrepitev smisla pregovora, njegovo aktualizacijo ali ekskurz v njegovo zgodovino, kar ponazori z razširitvami pregovora *Roka roko umije: Рука руку моет, а обе хотят белы быть, Рука руку моет – обе белы живут* in *Рука руку моет, вор вора кроет*.

Novi frazemi nastajajo 1. iz prostih besednih zvez; 2. iz stalnih besednih zvez nefrazeološkega tipa (npr. terminov); 3. iz že obstoječih frazemov in paremij; 4. s pojavitvijo večpomenskosti ali 5. z nastankom po vzorcu drugih frazemov (Mlacek idr. 1995). Težnji po implicitnosti in eksplicitnosti sta tvorna dejavnika tudi pri nastajanju novih frazemov iz že obstoječih (Mlacek idr. 1995), kar je pomembno za našo obravnavo paremiološke dopolnitve. Do nastanka novih frazemov iz že obstoječih prihaja na več načinov, najpogosteje pa se spremeni sestava frazeoloških sestavin s podaljšanjem ali krajšanjem, ki sta podvrženi prav težnjama po implicitnosti ali eksplicitnosti. Glede primerov, ki se jim bomo posvetili v jedru članka, nas zanima, ali so s podaljšavami *Dober glas seže v deveto vas, slab pa še dlje* (iz *Dober glas seže v deveto vas*), *Vaja dela mojstra, če mojster dela vajo* (iz *Vaja dela mojstra*) in *Človek se celo življenje uči in neumen umre* (iz *Človek se celo življenje uči*) nastale nove paremije (dopolnitve), ali gre zgolj za dolge in bolj eksplicitno izražene sestavinske variante (razširitve) izhodiščnih.

² S tema kraticama sta slovarja predstavljena tudi na slovarskem portalu Fran.si Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

1.2 Razširitev in dopolnitev med drugimi frazeološkimi termini

Zagovarjamo stališče, da je pri podaljšavi izraza smiselno najprej ugotoviti, ali predstavlja razširitev ali dopolnitev, šele nato pa ga na podlagi pomenske analize uvrstiti med posamezne tipe paremioloških izrazov. Dopolnitev je po Permjakovu (1988: 89) pogosto rabljena z namenom doseganja nasprotnega smisla izhodiščnega izraza. Namen pričujočega članka je opozoriti tudi na primere drugačne spremembe smisla izhodiščnega izraza kot le spremembe v nasprotni smisel. Permjakov (1988: 89) dopolnitev omenja tudi v okviru negativno-komunikativne funkcije paremij. Smisel te funkcije je po njegovih besedah »izraziti kaj, s čimer dejansko ničesar ne sporočimo, izogniti se odgovoru ali pa zavrtni argument sogovornika« (Permjakov 1988: 89). To funkcijo pripisuje tudi šaljivim odgovorom oz. nekonvencionalnim replikam, ki jim je bila nedavno posvečena pozornost tudi v slovenščini (Meterc, Pallay 2020). Do tega, kar Permjakov opisuje kot dopolnitve, ne prihaja ne le pri pregovorih, temveč tudi pri drugih žanrih, npr. v posebnem tipu »antipregovorov z repom« (Litovkina 2006: 457), kakršen je v slovenščini npr. *Beseda ni konj, konj pa je beseda*, antipregovori pa nastajajo tudi drugače npr. z zamenjavo sestavin iz *Rana ura, zlata ura* v *Rana ura, slovenskih fantov grob* ali iz *Kdor ne dela, naj ne je* v *Kdor ne dela, naj vsaj je*. Ustaljenost navedenih antipregovorov smo potrdili z anketo (Meterc 2014: 113), zadnja dva pa sta bila objavljena tudi že v zbirki terensko pridobljenega gradiva Marije Makarovič (1987: 200, 202), pri čemer je zanimivo, da je antipregovor, ki ga danes poznamo v obliki z zamenjavo sestavin *Rana ura, slovenskih fantov grob* v zbirki zapisan v obliki s podaljšavo (dopolnitvijo): *Rana ura, zlata ura, slovenskih fantov grob* (Makarovič 1975: 200).

Ustaljevanje dela antipregovorov iz množice neustaljenih antipregovorov je v paremiologiji že opisano (Litovkina 2006: 558, Mlacek 2009: 142), primere ustaljevanja prenovitev, ki so prvotno neustaljeni posegi v zgradbo frazemov (Mlacek 1984, Kržišnik 1987), pa poznamo tudi širše iz frazeologije (Kržišnik: 1996: 140). Omenimo še opozorilo Mlacka (2009), da marsikatera enota, ki je na prvi pogled antipregovor, morda zaradi razvijanja povsem novega smisla to ni, temveč gre za nastanek novega pregovora, še bolj skrajna stališča glede upravičenosti oznake antipregovor pa izraža Valdajeva (2003). Velerizem nujno nastane z dopolnitvijo (in nikoli z razširitvijo) o okoliščinah ali govorcu ter prestavitvijo izhodiščne enote v premi govor (Grzybek 1994: 287). Prikazali bomo, da do ustaljevanja dopolnitev ne prihaja le v primeru parodičnih dopolnitev pregovorov v antipregovore in velerizme, temveč tudi dopolnitev, ki prinašajo novo sporočilo. Medtem ko ustaljevanje dopolnitev pregovora privede do nastanka novega izraza (zlasti pregovora, reka, antipregovora in velerizma), lahko ustaljeno razširitev pregovora obravnavamo v okviru kompleksnih skladijskih in leksikalnih variant izhodiščnega pregovora s fakultativnimi sestavinami po Mlackovi tipologiji (1984: 112).

Antipregovori in velerizmi predstavljajo posebno podskupino izrazov, ki lahko nastanejo z dopolnitvami. Pri samih antipregovorih in velerizmih pa lahko računamo verjetno zgolj na razširitev teh izrazov, saj je za funkcijo teh dveh paremioloških žanrov

bistvena parodija in ne posredovanje smisla: npr. razširitev velerizma *Bomo videli, je rekel slepec v Bomo videli, je rekel slepec gluhemu*, iz slovaščine pa poznamo še *Uvidíme, povedal slepý hluchemu a pobrali sa na nemý film*. Domnevamo, da lahko tako razmejevanje pride prav tudi pri drugih paremioloških žanrih – npr. pri vremenskih pregovorih in vražah, vendar se tovrstnega gradiva s tega vidika še nismo lotili. Raziskav dopolnitev in razširitev ne bi bilo dobro omejiti le na paremiologijo, treba bo poiskati primere širše – tudi v pragmatični frazeologiji, ko npr. prihaja do podaljšav pragmatičnih izrazov, ki smo jih opredelili z delovnim terminom »delna de pragmatizacija« (Meterc 2016: 129) s poudarjanjem humorne funkcije npr. v izrazih *Srečno, pa ne za večno, Se vidimo, ko se zagledamo, Ni za kaj, pa še kdaj*. Morda bosta ta dva pojma koristna tudi pri obravnavi nekonvencionalnih replik, ki po prvih anketnih raziskavah (Meterc, Pallay 2020: 221) kažejo veliko oblikovno pestrost in problem razmejevanja variant od samostojnih replik (na isti stimul osebe A).

1.3 Razlikovanje med razširitvami in dopolnitvami za potrebe slovarjev eSSKJ in SPP ter zbirke ISN

Tako za eSSKJ kakor tudi za SPP je bistveno, da razlikujemo med razširitvami in dopolnitvami, saj je od tega odvisno, ali gre za samostojno slovarsko iztočnico ali zgolj za varianto izraza. Ta dva slovarja prinašata skok v kakovosti slovaropisne obravnave variant slovenskih frazeoloških in paremioloških izrazov z gradivsko (zlasti korpusno) potrditvijo vsake variante v sodobni knjižni slovenščini (Meterc 2019: 34). Z jezikovnimi korpusi je paremiologija prvič dobila možnost natančno preučiti variante pregovora, kar pred tem ni bilo mogoče (Čermák 2003: 15–16). Za eSSKJ uporabljamo zlasti korpus Gigafida 2.0, pomožno pa tudi druge korpusne. Za analizo oblikovnih lastnosti paremioloških izrazov uporabljamo tako pri delu za eSSKJ kakor tudi za SPP tudi izsledke ankete za slovenski paremiološki minimum in optimum (Meterc 2017: 49), v kateri je več kot 550 anketirancev ocenilo poznanost 918 paremioloških izrazov in navedlo tudi množico njihovih variant.

eSSKJ predstavlja v knjižnem jeziku najbolj pogoste in s tem za uporabnika najbolj relevantne variante paremioloških izrazov, slovarski prag za posamezno obliko (tako za osnovno slovarsko obliko kot varianto) pa je približno pet prototipnih zgledov enake oblike (Meterc 2019: 35). Mnogi bolj znani paremiološki izrazi se v korpusnem gradivu pojavljajo v enaki obliki tudi več stokrat, med manj poznanimi pa so tudi taki, ki prag komaj dosežejo ali pa tudi ne. SPP je specializirani paremiološki slovar, ki je bolj inkluziven glede širine predstavljenih paremioloških žanrov: vanj so vključeni pregovori, reki, ustaljeni antipregovori, velerizmi, vraže in nekonvencionalne replike, odprt pa je tudi za še kak obrobnejši, manj pogost paremiološki žanr (Meterc 2021: 47). Da bi vanj lahko vključili več paremiologije, je prag za uvrstitev posameznega izraza in njegove variante v SPP nižji kot v primeru splošnega slovarja. Ob nižjem pragu za potrditev ustaljenosti skrbimo z uporabo širšega nabora jezikovnih korpusov sodobne slovenščine in dodatnih virov (Meterc 2019: 36, 2021: 47).

Zbirka ISN je nastajala več kot petdeset let in obsega okrog 37000 zapisov pregovorov in nekaterih sorodnih izrazov, kakršni so npr. velerizmi. Njeno bogastvo je tudi v tem, da ponuja vpogled v številne variante pregovorov. Izrazi v njej do sedaj še niso bili javno dostopni, od začetka leta 2022 pa so objavljeni v posebnem jezikovnem korpusu Pregovori 1.0 (Babič idr. 2022). V projektu *Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo* obravnavamo tudi oblikovno plat pregovorov, zato je razmislek o sistematični analizi variant in razlikovanju med razširitvami ter dopolnitvami zanj gotovo koristen.

Pri manj znanih, redkih izrazih natančna gradivska analiza včasih priskrbi nekaj zgledov rabe in zato enoto lahko uvrstimo v slovar, včasih pa jih vendarle ne najdemo. Pri redkih oblikah je možnost, da se uvrstijo v splošni slovar, manjša, pa naj bojo to zgolj variante (razširitve) ali samostojne enote (dopolnitve), v specializirani paremiološki slovar SPP pa nekoliko večja. Poleg slabo zastopanih izrazov pa v različnih starejših zbirkah in zbirki ISN najdemo tudi izraze, za katere v današnji rabi nimamo niti ene potrditve in so trenutno primerni le za predstavitev v paremiološki zbirki.

2 Analiza podaljšav pregovorov s pomočjo korpusne in anketne raziskave

V jedru članka se bomo posvetili analizi treh izhodiščnih pregovorov (*Dober glas seže v deveto vas*, *Vaja dela mojstra* in *Človek se celo življenje uči*) in njihovih podaljšav, glede katerih bomo ugotavljali, ali gre za razširitev ali dopolnitev.

Analiza dvojice izrazov bo potekala v naslednjih korakih:

1. iskanje oblik v zbirkah;³
2. ugotavljanje prisotnosti oblik v sodobni rabi in analiza variantnosti (s pomočjo korpusov in ankete med govorce);
3. analiza pomena s pomočjo zgledov rabe iz korpusov in zbirke ISN.

V analizi rabe pregovorov in njihovih podaljšav je koristno tudi ugotavljanje prisotnosti pripisovanja izhodiščne oblike in/ali podaljšave avtorju, izvornemu besedilu ali okoliščinam nastanka v sobesedilu. Pozorni smo tudi na to, ali morda podaljšava v rabi nastopa tudi brez prve polovice (izhodiščnega pregovorov).

Zavedati se je treba, da pri osamljenih zapisih izrazov v zbirkah ne moremo biti vedno prepričani, da je bila zapisana oblika v preteklosti ustaljena varianta. Ugotavljanje prisotnosti oblik in analiza njihove variantnosti sta del istega procesa, saj je za ugotavljanje prisotnosti v sodobnem jeziku nujno preveriti čim več potencialnih oblik. Preverjanje poteka s pomočjo kombiniranja kompleksnih iskalnih pogojev z enostavnimi (iskanje po polovicah izrazov, iskanje s postopnim izločanjem sestavin itd.) ter z vključevanjem izsledkov analize skladenjske variantnosti v analizo leksikalne variantnosti in obratno (Meterc 2019: 37–43). Glede pomenske analize dodajmo, da v nadaljevanju prikazujemo

³ V prispevku se bomo omejili na prikaz ugotavljanja aktualnosti oblik iz zbirke ISN. V leksikografski praksi sicer uporabljamo še druge vire.

le nekaj povednih zgledov rabe s komentarji, v slovaropisni obravnavi pa upoštevamo večje število zgledov, če so nam le na voljo.

Uporabljamo splošni referenčni jezikovni korpus sodobne slovenščine Gigafida 2.0, korpus besedil s slovensko spletno domeno slWaC ter korpus besedil s Twitterja in različnih spletnih forumov Janes, pri manj pogostih oblikah pa še iskanje po korpusu Metafida, širše po spletu ter družbenih omrežjih (zlasti Twitterju). V analizi uporabljamo pri nekaterih oblikah tudi podatke, ki smo jih pridobili z anketo za slovenski paremiološki optimum (Meterc 2017: 49). Do junija 2021 se je v anketo o poznanosti in variantnosti 918 paremioloških izrazov vključilo okoli 2500 govorcev, 525 izmed njih je vprašalnik izpolnilo v celoti. Posamezen izraz je zaradi naključnega vrstnega reda prikaza vsakemu govorncu deležen približno enakega števila odgovorov, tako da je bila vsaka ocenjena več kot 800-krat – ta prikaz odgovorov uporabljamo za analizo navedkov variant.

Namenoma smo za analizo izbrali nekaj izrazov, o katerih že vnaprej vemo, da so prisotni v sodobni rabi. Navedemo pa lahko primer razširitve pregovora *Ljubo doma, kdor ga ima*: *Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima, pa za njim kima*, katere ustatjenosti s korpusi in širše v sodobni slovenščini nismo mogli potrditi, z anketo pa. V zbirki ISN jo najdemo v naslednjih oblikah (vključno z obliko iz ankete):

- *Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima, pa za njim naj kima*;
- *Ljubo doma, kdor ga ima; kdor ga nima, za njim kima*;
- *Ljubo domá, kdor ga ima; kdor ga pa nima, pa za njim kima*;
- *Ljub je dom, kdor ga ima, kdor ga nima, za njim kima*;
- *Kdor ljubega domá nima, pa za njim kima*.

To dopolnitev v zbirki ISN najdemo tudi ob drugem (sinonimnem) izhodiščnem pregovoru: *Dober je dom'k, če ga je le za bob'k; kdor ga pa nima, pa za njim kima*.

2.1 Primer *Dober glas seže v deveto vas, slab pa še dlje*

Enota je bila najdena med odgovori anketirancev in opažena v zbirkah, v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (prva in druga izdaja) je le izhodiščni pregovor *Dober glas seže v deveto vas* s pomensko razlago: »kar je dobro, je daleč naokrog znano«.

2.1.1 Iskanje oblik v zbirki ISN

Izhodiščna oblika je *Dober glas gre v deveto vas*. To najdemo v zbirki ISN (brez podaljšave) v naslednjih oblikah:⁴

- *Dober glas se sliši v deveto vas*;

⁴ Naštevamo zgolj različne oblike, najdene v arhivu, ne navajamo pa, ali se je katera izmed oblik pojavila v več zapisih v arhivu. Frekvenčni kriterij nam je bolj pomemben pri presoji o sodobni rabi v nadaljevanju analize.

- *Dober glas pride v deveto vas;*
- *Dober glas gre v deveto vas;*
- *Dober glas gre v deveto faro;*
- *Dober glas seže v deveto vas;*
- *Dober glas seže tudi čez morje.*

Variantna je zlasti glagolska sestavina, v dveh primerih pa tudi sestavina, ki podaja lokacijo, čeprav močno prevladujejo variante s sestavino *vas*.

V zbirki najdemo naslednje oblike s podaljšavo, pri katerih se oblika izhodiščnega pregovora ohranja do te mere, da se ohranja tudi njeno sporočilo:

- *Lep glas potuje v deveto vas, a grd še trikrat dlje;*
- *Dober glas seže v deveto vas, slab pa ostane rad ves čas;*
- *Dober glas seže v deveto vas, grd pa v deveto deželo;*
- *Dober glas daleč ide, slabi pa še dlje.*

V naslednjih primerih gre za obratno zgradbo, pri kateri je že izhodiščna oblika spremenjena in je tako moč dobrega glasu še dodatno znižana v primerjavi z izhodiščnim pregovorom:

- *En slab glas gre v deveto vas, dober pa še čez prag ne;*
- *Slab glas gre nápret ku tič, dober ku puž;*
- *Slab glas ima peruti, dober pa komaj leze.*

Zadnji dve obliki bi bilo dobro obravnavati kot varianti drugega pregovora, saj gre za dokaj drugačno (zoonimično) motivacijo. V zbirki nismo zasledili potencialne okrnjene oblike, ki bi izpostavljala le moč slabega glasu, a ga ne bi primerjala z močjo dobrega glasu.

2.1.2 Ugotavljanje prisotnosti oblik in analiza variantnosti v sodobnem jeziku

Izhodiščna enota *Dober glas seže v deveto vas* je bila vključena tudi v anketo za določanje slovenskega paremiološkega optimuma. Nanjo se je odzvalo 828 govorcev, aktivna poznanost je znašala 73,4 %, pasivna 23,5 %, 2,6 % pa jih je navedlo, da je ne poznajo. Imamo samo štiri anketne navedke variante:

- *Dober glas seže v deveto vas, slab pa še dlje.* (2 navedka);
- *Dober glas seže v deveto vas, slabši pa še kakšno vas dlje.* (1);
- *Dober glas seže v deveto vas, slab pa v deseto.* (1).

Variante osnovne oblike anketiranci niso navajali, čeprav jih s korpusno analizo potrdimo precej, kot bomo videli v nadaljevanju. To se v paremioloških anketah tipa FTP (full text presentation) pogosto dogaja (zlasti v primeru paremioloških enot z velikim frekvenčnim razkorakom med glavno obliko oziroma ničto varianto in ostalimi variantami, ki je razviden iz korpusnih podatkov v naslednjem podpoglavju, in je v skladu z dejavniki, na katere smo že opozorili (Meterc 2019: 42–43).

Osnovno obliko smo iskali po treh korpusih in nekaj dodatnih virih z omenjenimi kombinacijami enostavnih in kompleksnih korpusnih iskalnih strategij.⁵ V primeru tega pregovora navajamo vse iskane oblike, pri čemer so podčrtane tiste, ki smo jih našli v zbirki ISN, z zvezdico (*) te, ki so jih navedli anketiranci, obenem pa so krepko označene oblike, ki so se z več kot enim prototipnim zgledom prebile v SPP (skupno 9), nekrepko pa oblike, ki so se pojavile zgolj enkrat, v neprototipnih zgledih ali pa se celo niso pojavile (vendar smo jih preverili kot potencialne oblike):⁶

- **Dober glas seže v deveto vas.*** G: 250, J: 90, S: 210;
- **Dober glas se sliši v deveto vas.** G: 10, J: 6, S: 6;
- *Dober glas se v deveto vas sliši.* G: 0, J: 0, S: 0;
- **Dober glas gre v deveto vas.** G: 17, J: 7, S: 10;
- *Dober glas v deveto vas seže.* G: 0, J: 0, S: 0;
- **Dober glas se sliši daleč.** G: 0, J: 0, S: 1, D: 1;
- **Dober glas se daleč sliši.** G: 0, J: 2, S: 2, D: 1;
- **Dober glas seže v deseto vas.** G: 1, J: 0, S: 1;
- *Dober glas gre daleč.* G: 0, J: 0, S: 1, D: 0;
- **Dober glas daleč seže.** G: 5, J: 0, S: 1;
- **Dober glas seže daleč.** G: 4, J: 2, S: 1;
- **Dober glas seže zelo daleč.** G: 2, J: 0, S: 4;
- *Dober glas se daleč čuje.* G: 0, J: 1, S: 0, D: 0;
- *Dober glas se čuje daleč.* G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- *Dober glas seže tudi čez morje.* G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- *Dober glas pride v deveto vas.* G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- *Dober glas gre v deveto faro.* G: 0, J: 0, S: 0, D: 0.

V SPP smo poleg osnovne oblike uvrstili sedem variant, v splošni slovar pa se jih bo verjetno prebilo nekaj manj (zgolj te, ki jih v korpusu Gigafida potrdimo s 5 ali več zgledi). S pomočjo iskanja različnih variant izhodiščnega pregovora v korpusih smo našli poleg oblik iz zbirke ISN še veliko množico oblik s podaljšavo, 14 izmed njih pa so se s potrditvijo rabe prebile preko pragu za SPP (preko pragu za eSSKJ pa le ena):

- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa še dlje.*** G: 10, J: 9, S: 8;
- **Dober glas seže v deveto vas, slabši pa še dlje.** G: 1, J: 0, S: 2;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa še dalje.** G: 1, J: 0, S: 1;
- **Dober glas seže v deveto vas, slabši pa še dalje.** G: 0, J: 0, S: 1, D: 1;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa še veliko dlje.** G: 1, J: 0, S: 2, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa še mnogo dlje.** G: 0, J: 0, S: 1, D: 1;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa še nekoliko dlje.** G: 1, J: 0, S: 1, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa v deseto.*** G: 1, J: 0, S: 0, D: 3;

⁵ Legenda: korpus Gigafida (G), korpus slWaC (S), korpus Janes (J), drugo (D).

⁶ Zaradi omejene dolžine prispevka podrobno razčlenitev iskanih oblik prikazujemo samo pri prvem primeru. V naslednjih podpoglavjih bomo prikazali zgolj oblike, ki so se izkazale za ustajene variante.

- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa v deveto deželo.** G: 1, J: 1, S: 0, D: 3;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa ostane rad ves čas.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 3;
- **Dober glas seže v deveto vas, grd pa v deveto deželo.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa v dvanajsto.** G: 1, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab glas pa še dlje.** G: 0, J: 0, S: 2, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa prav tako.** G: 0, J: 0, S: 1, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slab pa v vsako.** G: 0, J: 0, S: 2, D: 0;
- **Dober glas seže v deveto vas, slabši pa še kakšno vas dlje.*** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas v deveto vas seže, slabši pa še dlje.** G: 2, J: 0, S: 0;
- **Dober glas se sliši v deveto vas, slab pa še dlje.** G: 3, J: 2, S: 0, D: 2;
- **Dober glas se sliši v deveto vas, slabši pa še dlje.** G: 1, J: 1, S: 0;
- **Dober glas se sliši v deveto vas, slab pa v vsako.** G: 1, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas se sliši daleč, slabši pa še dlje.** G: 1, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas se v deveto vas sliši, slab pa še dlje.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 1;
- **Dober glas se v deveto vas sliši, slabši pa še dlje.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas gre v deveto vas, slabši pa še dlje.** G: 0, J: 1, S: 0, D: 1;
- **Dober glas gre v deveto vas, slab pa še dlje.** G: 0, J: 1, S: 0, D: 0;
- **Dober glas gre v deveto vas, slab pa še desetkrat dlje.** G: 1, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas gre v deveto vas, slab pa v vseh devetih ostane.** G: 0, J: 1, S: 0, D: 0;
- **Dober glas gre v deveto vas, slab pa v deveto deželo.** G: 1, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas gre daleč, slab gre še dlje.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 1;
- **Dober glas daleč ide, slabi pa še dlje.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas se ne širi tako hitro kot slab.** G: 1, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Dober glas se širi v deveto vas, slab pa v deseto.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 1;
- **Lep glas potuje v deveto vas, a grd še trikrat dlje.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **En slab glas gre v deveto vas, dober pa še čez prag ne.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;

Pregovor je v sodobni rabi prisoten tudi brez prve polovice (sestavlin izhodiščnega pregovora):

- **Slab glas seže v deveto vas.** G: 4, J: 4, S: 4;
- **Slab glas seže daleč.** G: 1, J: 0, S: 2;
- **Slab glas seže zelo daleč.** G: 1, J: 1, S: 0;
- **Slab glas seže dlje kot dober.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Slab glas seže še dlje kot v deveto vas.** G: 0, J: 0, S: 1, D: 0;
- **Slab glas daleč seže.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 1;
- **Slab glas zelo daleč seže.** G: 0, J: 0, S: 1, D: 0;
- **Slab glas dlje seže kot dober.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Slab glas še dlje seže kot v deveto vas.** G: 0, J: 0, S: 0, D: 0;
- **Slab glas se sliši dlje kot dober.** G: 0, J: 1, S: 0, D: 0;

- *Slab glas gre v deveto vas.* G: 0, J: 0, S: 1, D: 0;
- *Slab glas se sliši v deveto vas.* G: 0, J: 1, S: 0, D: 0.

Tri enodelne variante smo lahko vključili v SPP zaradi večkratne potrditve v različnih virih.

2.1.3 Analiza pomena s pomočjo sobesedila

Smisel pregovora s podaljšavo je drugačen od izhodiščnega pregovora, kar je razvidno iz sodobnih zgledov rabe, npr.:

Priveditev ob slovenskem kulturnem prazniku je v Kranj pritegnila obiskovalce iz vseh koncev Slovenije. Saj veste kaj pravijo: **dober glas seže v deveto vas ...**

Opis krajev in ponudbe mora ustrezati dejanskim razmeram, da se ne uveljavi načelo: »**dober glas se sliši v deveto vas, slabši pa še dlje**«.

V drugem zgledu je z uvajalnim sredstvom izpostavljeno »načelo«, ki je vezano zgolj na negativno situacijo, ko se opis ponudbe ne ujema z dejanskimi razmerami. Pomenska razlaga prvega pregovora v SPP je »izraža prepričanje, da je pozitivna ocena česa lahko odmevna«, pomenska razlaga drugega pa »izraža prepričanje, da je negativna ocena česa lahko še bolj odmevna kot pozitivna«. Sporočilo obeh zgledov bi se spremenilo, če bi izraza v njiju med seboj zamenjali. Tudi zgled iz zbirke ISN potrjuje, da gre za razširitev, saj tako kot v zgornjih zgledih iz sodobnih korpusnih virov namesto naslednjega pregovora ne bi mogli uporabiti izhodiščnega:

Lep glas potuje v deveto vas, a grd še trikrat dlje! Mož in žena sta kričala in se zmerjala, da so vsi vaščani pritekli pred njuno bajto zijala prodajat.

V zgledih rabe v korpusih in dodatnih virih nismo naleteli na ponavljajoče pripisovanje kakemu avtorju ali izvornemu besedilu – ne v primeru izhodiščne enote, ne v primeru razširitve.

2.2 Primer *Vaja dela mojstra, če mojster dela vajo*

Izhodiščna oblika je prikazana v SSKJ (*Vaja dela mojstra*), oblika s podaljšavo pa ne.

2.2.1 Iskanje oblik v zbirki ISN

V zbirki ISN najdemo naslednje variante izhodiščnega pregovora *Vaja dela mojstra*:

- *Vaja res dela mojstra;*
- *Vaja naredi mojstra;*
- *Praksa dela mojstra.*

Podaljšavo najdemo v zbirki ISN le v obliki *Vaja dela mojstra, če mojster vajo dela*.

2.2.2 Ugotavljanje prisotnosti oblik in analiza variantnosti v sodobnem jeziku

Izhodiščni pregovor aktivno uporablja okoli 88 % anketirancev, pasivno pa ga pozna okoli 9 % izmed 845 anketirancev. Le okoli 3 % govorcev ne pozna tega pregovora. V anketi je bila trikrat navedena podaljšava *Vaja dela mojstra, če mojster dela vajo*, po enkrat pa *Vaja dela mojstra, če mojster dela vaje* in *Vaja dela mojstra, ako mojster dela vajo*.

S pomočjo korpusnih in drugih virov smo potrdili, da so v današnji rabi ustaljene naslednje oblike pregovora (s podaljšavo in brez), zato so se uvrstile v SPP:

- *Vaja dela mojstra*;
- *Vaja naredi mojstra*;
- *Vaja dela mojstra, če mojster dela vajo**;
- *Vaja dela mojstra, če mojster dela vaje*;
- *Vaja dela mojstra, mojster pa vajo*;
- *Vaja dela mojstra, mojster pa vaje**;
- *Vaja dela mojstra, ako mojster dela vajo**;
- *Vaja dela mojstra in mojster dela vajo*;
- *Praksa dela mojstra*;
- *Praksa naredi mojstra*.

Potrdili smo dve varianti iz zbirke ISN (podčrtano) in tri variante, ki so jih navedli anketiranci (označene z zvezdico). Skladenjske variante *Vaja dela mojstra, če mojster vajo dela* iz zbirke ISN s pomočjo korpusnih in drugih virov v sodobni rabi nismo potrdili niti z enim zgledom rabe, kar je zanimivo, saj za obliko *Vaja dela mojstra, če mojster dela vajo* že v Gigafidi najdemo 7 zgledov, v korpusu slWaC pa kar preko 30 in v korpusu Janes preko 20. Pregovor se v skrajšani obliki z drugo polovico, ki je odvisni stavek, ne uporablja.

2.2.3 Analiza pomena s pomočjo sobesedila

Izhodiščni obliki *Vaja dela mojstra* podaljšava ne doda novega smisla, temveč ga le podkrepi. Pomen oblike s podaljšavo je enak (SPP: »izraža, da je treba pri neki dejavnosti vztrajati, dokler se kdo v njej ne izpopolni; izraža spodbudo k dejavnosti«), zato gre za razširitev:

Po uspešno opravljenem teoretičnem izpitu smo se urili v spretnostni vožnji na poligonu. Največ težav smo imeli pri vožnji med ovirami. Ker pa **vaja dela mojstra**, smo zmogli tudi to.

Disciplina rednega dela, spoprijemanje s težavami tukaj in zdaj, opravljanje nalog brez odlašanja, krepijo pri otroku prepričanje, da delo rodi sadove ali drugače povedano, da **vaja dela mojstra, če mojster dela vajo**.

Tako izhodiščni pregovor kot njegovo razširitev bi lahko v zgledih medsebojno zamenjali brez da bi spremenili sporočilo izjave. Dodatno potrditev prinaša pomen-ska izenačitev s pregovorom *Delo rodi sadove* v drugem zgledu. Za primerjavo lahko navedemo nastanek antipregovora s povsem drugačnim smislom *Vaja dela vajenca, mojstri se rodimo*, ki je bil naveden v anketi in je zasnovan na zamenjavi sestavine izhodiščnega pregovora in dopolnitvi.

V besedilih korpusov Gigafida, slWaC in Janes nismo naleteli na indic o pripisovanju avtorju ali kakemu izvornemu besedilu tako v primeru izhodiščne enote kot v primeru podaljšave.

2.3 Primer *Človek se celo življenje uči in neumen umre*

Izhodiščni pregovor je bil v SSKJ vključen v obliki *Človek se do smrti uči* s pomen-sko razlago: »človek pridobiva znanje, izkušnje vse življenje.« Oblike s podaljšavo v njem ne najdemo.

2.3.1 Iskanje oblik v zbirki ISN

V zbirki ISN najdemo naslednje izhodiščne oblike brez podaljšave:

- *Človek se uči vse svoje življenje;*
- *Človek se uči, dokler živi;*
- *Človek se uči, dokler je živ;*
- *Človek se ne izuči, dokler živi;*
- *Človeku se je treba do smrti učiti;*
- *Do smrti se učimo;*
- *Dokler živi, nikdar se človek ne izuči;*
- *Človek se do smrti uči;*
- *Človeku se je treba do smrti učiti.*

V zbirki najdemo le dve obliki s podaljšavo:

- *Človek se uči do smrti in neumen umre;*
- *Vsak človek se uči, dokler živi, pa še šlevast umrje.*

2.3.2 Ugotavljanje prisotnosti oblik in analiza variantnosti v sodobnem jeziku

V anketi smo prikazali obliko *Človek se do smrti uči*. Nanjo je odgovorilo 829 anketirancev, izmed katerih jih okoli 64 % pregovor aktivno uporablja, pozna, a ne uporablja okoli 30 %, ne pozna pa 6 %. Med navedki se trikrat pojavi varianta osnovne oblike (od tega dvakrat enaka), trikrat pa oblika s podaljšavo:

- *Človek se celo življenje uči* (2 navedka);
- *Vse življenje se učimo* (1);

- *Človek se do smrti uči in neumen umre (1);*
- *Človek se uči, dokler živi, nato pa neumen umrje (1);*
- *Človek se uči, dokler živi in neumen umre (1).*

Z Gigafido, slWaC-om in Janesom ter dodatnimi viri smo potrdili naslednje ustaljene variante brez podaljšave:

- *Vse življenje se učimo*;*
- *Učimo se vse življenje;*
- *Celo življenje se učimo;*
- *Učimo se celo življenje;*
- *Učimo se, dokler živimo;*
- *Dokler živimo, se učimo;*
- *Ljudje se učimo vse življenje;*
- *Ljudje se vse življenje učimo;*
- *Vse življenje se ljudje učimo;*
- *Ljudje se učimo celo življenje;*
- *Ljudje se celo življenje učimo;*
- *Celo življenje se ljudje učimo;*
- *Človek se uči vse življenje;*
- *Človek se uči vse svoje življenje;*
- *Človek se vse življenje uči;*
- *Človek se uči celo življenje;*
- *Človek se celo življenje uči*;*
- *Človek se uči, dokler živi;*
- *Človek se uči, dokler je živ;*
- *Človek se do smrti uči;*
- *Človek se uči do smrti.*

Potrdili smo štiri variante iz zbirke ISN (podčrtano) in obe varianti, ki so ju navedli anketiranci (označeni z zvezdico). V rabi smo z iskanjem po obeh polovicah (izhodiščni obliki in podaljšavi) iz zbirke in ankete našli različne oblike s podaljšavo; množica je zelo pestra že zaradi variantnosti izhodiščnega pregovora. Preverjali smo okoli 25 najdenih oblik (npr. *Človek se celo življenje uči, na koncu pa neumen umre*), a se nobena ni ponovila vsaj dvakrat. Izraz zato ostaja v slovarski bazi za SPP, za objavo pa bomo morali v prihodnosti potrditi ustaljenost vsaj kakšne izmed najdenih oblik.

2.3.3 Analiza pomena s pomočjo sobesedila

Pri tej podaljšavi se je nekoliko težje odločiti, ali gre za dopolnitev ali zgolj razširitev. Če pomen izhodiščnega pregovora lahko opišemo z »izraža, da se pridobivanje novega znanja, vedenja nikoli ne zaključi, da količina znanja, vedenja nikoli ni zadostna« in »opisuje situacijo, ko je kdo soočen z novim, zlasti presenetljivim podatkom«, bi

pomen izraza s podaljšavo nekoliko bolj precizno opisali z »izraža, da človek kljub vedoželjnosti, trudu ne more doseči take količine védenja, kot bi si želel«:

Pravijo, da **se človek vse življenje uči, pa še vseeno neumen umre**. Z mano ni skoraj nič drugače, saj sem tekom let pridobil nekaj spretnosti, ki mi pridejo prav. Tisti skoraj velja zato, ker sem še živ.

Res je to, da **se človek do smrti uči, pa še neumen umre**, radi rečejo nekateri. Nisem vedel, da je zaimek "vsi" tako bogat po svoji pomenskosti namreč vsi smo se opredelili za samostojnost, za izplačilo iz državnega proračuna pa je beseda vsi znatno okrnjena, čeprav vanj prispevamo vsi.

»**Človek se celo življenje uči, a na koncu neumen umre**« je stara modrost, ki spremlja ljudi že stoletja in poudarja pomen vseživljenjskega učenja na vseh področjih človekovega delovanja.

Ocenjujemo, da zgledi govorijo bolj v prid razširitvi, ki ne prinaša nove poante, temveč jo zgolj podkrepi, kar je posebej razvidno iz zadnjega zgleada.

3 Zaključki

Pokazali smo, zakaj je razlikovanje med razširitvami in dopolnitvami koristno ne le na praktičnem (leksikografskem, paremiografskem) nivoju, temveč tudi zaradi preizpraševanja drugih frazeoloških in paremioloških terminov (zlati prenovitev, variant in antipregovorov). Razlikovanje med njimi je nujno za slovaropisno odločitev, kaj predstavlja samostojno paremiološko iztočnico, za urejanje zbirke pa je prav tako koristno. V članku smo se posvečali primerom s pregovori, širše paremiološko žanrsko zaledje tega problema pa smo le nakazali.

Na treh primerih smo prikazali, kakšno je stanje v sodobnem pisnem korpusnem gradivu v primerjavi s prisotnostjo ali odsotnostjo oblik s podaljšavami v zbirki ISN. Zaključimo lahko, da s sodobnimi viri pogosto potrdimo oblike z razširitvami in dopolnitvami iz zbirk, vendar ne vedno z enakim naborom variant. Nekatere variante ostajajo zgolj zabeležene v slovarski bazi za SPP, saj v sodobni slovenščini (še) nismo zasledili zgleada njihove rabe ali pa smo našli samo en prototipen zgled rabe. Po drugi strani tudi v sodobni rabi včasih potrdimo variante izhodiščne oblike in podaljšave, ki v zbirki ISN niso izpričane. Sinhrono raziskave nam lahko pomagajo pri razlikovanju pri urejanju zbirk, ki vsebujejo gradivo, zabeleženo v preteklosti – in obratno; z večanjem historičnih korpusov bo omogočeno gradivsko potrjeno razlikovanje med dopolnitvami in razširitvami paremiološkega gradiva, ki je v sodobni rabi odsotno ali zelo nizko pogostno. Natančno iskanje in potrjevanje variant s korpusno analizo, anketami in drugimi viri je pomembno: 1. da se ugotovi, katere oblike so (ustaljene) variante in s tem dovolj reprezentativne (za slovar nujno, za zbirko pa sicer ne nujno, a koristno); 2. za pridobitev zgledov za pomensko analizo pri redkejših paremijah: tudi, če se določene oblike pojavljajo samo enkrat (in je morda vprašljiva njihova ustaljenost), pa lahko (če so se njim podobne variante s podaljšavami izkazale za ustaljene), za analizo uporabimo tudi sobesedila pri teh oblikah. V največji možni meri (kolikor to dopušča historično in sodobno gradivo) bi bilo dobro preveriti pomen

pregovorov s podaljšavami z množico konkretnih rab – z analizo delovanja v besedilu. Poleg pomenskih bi bilo dobro opredeliti tudi zgradbene indice, da gre za razširitev ali dopolnitev. To bi nam pomagalo pri enotah z malo ali nič zgledi rabe v besedilu. Zgradbi dopolnitev in razširitev in njenemu razmerju do zgradbe izhodiščnega izraza v tem prispevku nismo posvetili posebne pozornosti, domnevamo pa, da bi bila to lahko zanimiva tema nadaljnjih raziskav. Opozorili smo tudi na primere podaljšav, ki se pojavljajo pri izrazih z enakim ali bližnjim pomenom.

Zanimivo bi bilo izvesti tudi kontrastivne raziskave, npr. s primerjavo slovanskih jezikov. Za primer navedimo ustreznik slovenskega pregovora *Jabolko ne pade daleč od drevesa*, ki ima v slovaščini ustaljeno razširitev: *Jabłko nepadá d'aleko od stromu, a keď aj padne, vždy sa stopkou ku pňu obracia*. Nasprotna situacija je pri pregovoru *Vaja dela mojstra*, ki ima v slovaščini ustreznik *Cvik robí majstra*, pri katerem pa razširitve, kakršna je v slovenščini, ne zasledimo. Pričakujemo lahko (enako ali pa tudi drugače motivirane) razširitve in dopolnitve v obeh jezikih ali pa odsotnost razširitve ali dopolnitve v enem izmed primerjanih jezikov. Morda bi lahko ravno s takimi primerjavami ugotovili, ali kakšne zgradbene in pomenske lastnosti izhodiščnih izrazov posebej pripomorejo k nastanku teh dveh tipov podaljšav.

VIRI

- Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. [Na spletu](#).
 Saša BABIČ idr., 2022: *Collection of Slovenian paremiological units. Pregovori 1.0*. CLARIN.SI. [Na spletu](#).
 Slovenski referenčni korpus Gigafida-*proto*, nededupliciran, v2.0 (1990-2018). Na spletu.
 Korpus slovenskega spleta slWaC v2.1. [Na spletu](#).
 Korpus besedil s slovenskih družbenih omrežij Janes v1.0 [Na spletu](#).
 Marija MAKAROVIČ, 1975: *Pregovori, življenjske resnice*. Ljubljana: ČZP Kmečki glas.

LITERATURA

- František ČERMÁK, 2003: Paremiological Minimum of Czech: The Corpus Evidence. *Flut von Texten – Vielfalt der Kulturen. Ascona 2001 zur Methodologie und Kulturspezifität der Phraseologie*. Ur. Harald Burger, Annelies Häcki Buhofer, Gertrud Greciano. Hohengehren: Schneider Verlag, 15–31.
 Peter GRZYBEK, 1994: Wellerism. *Simple Forms. An Encyclopaedia of Simple Text-Types in Lore and Literature*. Ur. Walter A. Koch. Bochum: Brockmeyer (Bochum Publications in Evolutionary Cultural Semiotics, 4). 286–92.
 Erika KRŽIŠNIK, 1987: Prenovitev kot inovacijski postopek. *Slava* 1/1. 49–56.
 Erika KRŽIŠNIK, 1996: Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih. *Slavistična revija* 44/2. 133–54. [Na spletu](#).
 Matej METERC, 2014: Je prihodnost slovenskih antipregovorov (le) pregovorna? *Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 50. Seminar slovenskega jezika,

- literature in culture*. Ur. Hotimir Tivadar. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 113–16.
- Matej METERC, 2016: Toporišičev termin *rečenica* in širina polja stavčne frazeologije v sodobnih raziskavah. *Toporišičeva obdobja*. Ur. Erika Kržišnik, Miran Hladnik. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik (Obdobja, 35). 125–31. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2017: *Paremiološki optimum. Najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije*. Ljubljana: Založna ZRC, ZRC SAZU. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2019: Analiza frazeološke variantnosti za slovarski prikaz v eSSKJ-ju in SPP-ju. *Jezikoslovni zapiski* 25/2. 33–45. [Na spletu](#).
- Matej METERC, 2021: Aktualna raba in pomenska določljivost 200 pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov. *Jezikoslovni zapiski* 27/1. 45–61. [Na spletu](#).
- Matej METERC, Jozef PALLAY, 2020: Nekonvencionalne replike v slovenščini z anketno raziskavo med slovenskimi govorci. *Slavistična revija* 68/2. 211–27. [Na spletu](#).
- Jozef MLACEK, 1984: *Slovenská frazeológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Jozef MLACEK, 2009: Antiprislovie a príbuzné útvary: k niektorým súčasným premenám v paremiológii a jej pojmoslovii. *Slovenská reč* 74/3. 135–48.
- Jozef MLACEK idr., 1995: *Frazeologická terminológia*. Bratislava: Stimul. [Tudi na spletu](#).
- Anna T. LITOVKINA, 2006: Na net i suda net: Punning in Anglo-American and Russian Anti-Proverbs. *Slovo v slovare i diskurse. Sbornik naučnyh statej k 50-letiju Harri Valtera*. Ur. Alexander Bierich, Tatjana Volodina. Moskva: Elpis. 556–70.
- Tatjana VALDAJEVA, 2003: Anti-proverbs or new proverbs: The use of English anti-proverbs and their stylistic analysis. *Proverbium* 20/4. 379–90.

- Валерий М. МОКИЕНКО, 1980: *Славянская фразеология*. Москва: Высшая школа. [Valerij M. MOKIENKO, 1980: *Slavjanskaja frazeologija*. Moskva: Vysšaja škola.]
- Григорий Л. ПЕРМЯКОВ, 1970: *От поговорки до сказки: Заметки по общей теории клише*. Moskva: Nauka. [Grigorij L. PERMJAKOV, 1970: *Ot pogovorki do skazki. Zаметki po obščej teorii kliše*. Moskva: Nauka.]
- Григорий Л. ПЕРМЯКОВ, 1988: *Основы структурной паремологии*. Moskva: Nauka. [Grigorij L. PERMJAKOV, 1988: *Osnovy strukturnoj paremiologii*. Moskva: Nauka.]
- Александр А. ПОТЕБНЯ, 1894: *Из лекций по теории словесности: басня, пословица, поговорка*. Харьков: Типография К. Счасни. [Aleksandr A. POTEBNJA, 1894: *Iz lekcij po teorii slovesnosti: basnja, poslovica, pogovorka*. Tipografija K. Schasni.]

SUMMARY

The semantic distinction between extension and addition in the case of the prolongation of a proverb was briefly presented already five decades ago by Permjakov. Since I did not come across an example of the use of this distinction in lexicography and paremiography, I decided

to show such an application in the present article. The first argument in favor of systematic use of this distinction is that it is a key moment when deciding whether we are dealing with two forms (variants) of the same paremiological unit in the case of the extension (with no significant semantic shift), or with two different though genetically connected units in the case of addition (with a significant semantic shift), which is crucial when deciding how to present paremiological units in a dictionary or in a paremiological collection. In many cases of prolongation of a paremiological unit it is not clear if a semantic shift occurred until we confirm it by analyzing a number of examples of usage.

Relations between paremiological extension and addition on the one hand and classical paremiological and phraseological terms on the other are presented. It makes sense to first determine whether a prolongation of a paremiological unit is an extension or an addition, and only then to classify it as a type of paremiological expression on the basis of semantic analysis. According to Permjakov, addition is often used in order to achieve the opposite meaning of the original expression. A specific type of antiproverb (a so-called antiproverb with a tail) is sometimes produced with a paremiological addition, but anti-proverbs are also produced in a number of different ways. Wellerism on the other hand is by definition always a product of a (parodical) paremiological addition (never an extension); however, an already existing wellerism can have a variant with an extension. The purpose of the present article is also to draw attention to examples of a different change in the meaning of the original expression than establishing opposite or parodical meaning. Not only antiproverbs but also new proverbs with a completely new meanings emerge as a result of addition. Paremiological extensions and additions can be found in different paremiological genres but also in the cases of non-paremiological phraseological expressions, such as in the field of the pragmatic phraseology (for example *See you later*, *alligator* in English).

I discuss how Slovenian proverbs and their (sometimes numerous) variants are being analyzed in the lexicographical work for the third edition of the *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (eSSKJ, Dictionary of the Slovenian standard language) and the growing *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov* (SPP, Dictionary of proverbs and similar paremiological expressions) at the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language SRC SASA. Three cases of the prolongation of the proverb are presented in details (for example the paremiological extension *Practice makes the master if the master practices* from the basic form *Practice makes the master*). The same proverbs and their variants have also been checked in the collection of the proverb established by the Institute of Slovenian Ethnology SRC SASA. This collection includes more than 37,000 proverbs (some of them are presented multiple times and in various forms) and was established over the course of more than 50 years from different sources (e.g., literature, newspapers, surveys, folkloristic field work, etc.). Results of a paremiological survey with which the Slovenian paremiological minimum and optimum were created are also used in the course of the analysis. In this survey, more than 550 people were asked to write down different forms (mostly variants) of a proverb presented to them. 918 proverbs and other paremiological units were included in this research from 2012.